

Harta regiunii noastre, cu specificarea principalelor masive muntoase și unități structurale / Régióknk térképe, a tárgyalt főbb hegy-vonulatok és szerkezeti egységek feltüntetésével
 Prescurtările utilizate pentru orașe / A városok nevének rövidítése: A – Adjud, AI – Alba Iulia/Gyulafehérvár, B – Baraolt/Barót, BB – Bălan/Balánbánya, BI – Bicăz, BL – Blaj/Balázsfalva, BC – Bacău/Bakó, BS – Borcea/Borszék, BU – Buhuși, C – Comănești, CM – Copșa Mică/Kiskapus, CS – Miercurea-Ciuc/Csikszereda, CT – Câmpia Turzii/Aranyosgyéres, D – Dumbrăveni/Erzsébetváros, DM – Târnăveni/Dicsőszentmárton, O – Onești (Gheorghe Gheorghiu-Dej), H – Toplița/Maroshévíz, I – Iernut/Radnót, IB – Întorsura Buzăului/Bodzaforodul, K – Covasna/Kovácsna, KV – Tg. Secuiesc/Kézdivásárhely, L – Luduș/Marosludas, KH – Rupea/Kőhalom (Reps), M – Moinești, ME – Mediaș/Medgyes (Mediasch), MV – Tg. Mureș/Marosvásárhely, NE – Aiud/Nagyenyed, OM – Ocna Mureș/Marosújvár, PN – Piatra Neamț, R – Reghin/Szászrégen (Reen), RO – Roman, S – Săcelel/Szecele, SZ – Sovata/Szováta, SG – Sf. Gheorghe/Sepsiszentgyörgy, SK – Cristuru Secuiesc/Székelykeresztúr, SM – Slănic-Moldova, SV – Sighișoara/Segesvár (Schässburg), T – Tușnad-Băi/Tusnádfürdő, TE – Teiuș/Tövis, TO – Tg. Ocna, TU – Turda/Torda, U – Odorheiu Secuiesc/Székelyudvarhely, V – Vlăhița/Szentegyháza

TERMÉSZETTUDOMÁNY – ŐTIINŢELE NATURII

ACTA 2006

**MALLÁSZ József
természettudományos
munkássága és
a dévai múzeum**

(Kivonat)

MALLÁSZ Józsefet (sz. Szászváros, 1875) 1913-ban választja dévai múzeuma igazgatójává a Hunyadmegyei Történelmi és Régészeti Társulat. Ebben az évben a Társulat neve is Történelmi, Régészeti és Természettudományi Társulatra változik, tükrözve azt, hogy az utolsó időszakban természettudományos tevékenységük kerül előtérbe. 1918 után a múzeum Hunyad megye tulajdonába kerül, de az igazgató folytathatja munkáját. Felújítja régi kapcsolatait, illetve rendkívül jó újakat alakít ki, többek között neves román, magyar, német, romániai és magyarországi stb. szakemberekkel. A *Hunyad Megyei Múzeum Közleményei* (1925–28), a Társulat régi *Évkönyveinek* (1882–1914) folytatása figyelemreméltó tudományos tevékenységet mutat be, egyebek mellett a botanika, zoológia, őslénytán, barlangászat tárgyköréből. Ha MALLÁSZ alakját elfelejtik is 1934 után, munkája biztos alapokat teremt a dévai természettudományos muzeológiai tevékenység újrakezdéséhez, 1969-től.

1.

A Kárpát-medence területén az első világháborúval, majd az 1918–20-as politikai változásokkal számos természettudományos jellegű szakmai program is törést szenved, intézmények számolódnak fel vagy alakulnak át, szakemberek lesznek a zavaros kor áldozatai, szakmai kapcsolatok szűnnek meg.

Az újrakezdés Magyarországon sem könnyű. DUDICH Endre a Természettudományi Társulat Állattani Szakosztályának 1927. nov. 4-i budapesti ülésén próbálja ennek programját alapozni.¹ A kutatásszervezéssel, mondja, már a világháború előtt gondok voltak, MÉHELY Lajos erre már 1914-ben figyelmeztetett. Felhívja a figyelmet arra, hogy az utódállamokban már rendkívül intenzív kutatás folyik, részben francia és svájci segítséggel. A magyarországi kutatást egyelőre nem is terjesztené ki az utódállami területekre, a magyarországi elegendő munkát ad. Mégis, szükséges volna egyes kutatókat programszerűen odaküldeni, meghatározott terület vagy állatcsoport kutatására, mert „faunánk állatföldrajzi viszonyainak megértéséhez okvetlenül szükséges, hogy a környező országok faunáját, főleg délkelet és kelet felé ismerjük és tekintetbe vegyük”. Mindenképpen szükséges az ottani szakirodalom ismerete, nyilvántartása, ismertetése. Irodalomhoz, összehasonlító anyaghoz pedig főleg úgy lehet jutni, ha személyes kapcsolatok épülnek ki.

Magyarországon a vesztes kisállam lehetőségei korlátozottak, az utódállamokban más gondokkal szembesülnek. Mind a többségi szakma, mind pedig a kisebbségbe került magyar szakemberek új kezdetek vagy újrakezdések részesei. Ahogy DUDICH Endre is jelzi, a magyaroktól átvett vagy újonnan létrehozott többségi intézmények nem annyira a legyőzöttek együttműködését keresik, mint inkább közvetlenül Nyugat-Európa felé tájékozódnak. Ez olykor a korábbi szakmai örökség elvesztésével jár, másrészt új, pozitív hozadékaik vannak: a román természettudományos muzeológiának külföldön is jó híre volt, Grigore ANTIPÁtól a német kollégák is tanulnak, az Antarktisz-kutató Emil RACOVITĂ pedig a barlangbiológia megalapítója. A Kárpátokon túli román szakma irányába, érthetően, nemcsak az erdélyi új román intézmények próbálnak nyitani, de a romániai, kisebbségbe került magyarok is. Az ő helyzetüket azonban az súlyosbítja, hogy, majd minden intézményük elvesztése mellett, a kolozsvári tudományegyetem Szegedre telepítésével szakembereik nagy többsége elhagyja Erdélyt. Sajátos

* *Acta (Siculica)* 2006/1.T3, Sf. Gheorghe, Sporturilor 8A, RO-520085
** Sf. Gheorghe, N. IORGA 12, Bl. 22C/2, RO-520089, boerh@freemail.hu

módon, a nagypolitikai változásokat az erdélyi szász tudományosság szenvedte meg a legkevésbé, jól kiépített kisebbségi intézményei védelmében. A nagymúltú nagyszabedény Erdélyi Természettudományos Egyesület folyóirata² az impériumváltás után is megjelenik, közül benne több Erdélyben maradt magyar szakember is: a botanikus NYÁRÁDY ERAZMUS Gyula, a rovar-tanos ZILAHY KISS Endre, a lepkész DIÓ-SZEGHY László, az ornitológus DOBAY László. Ők különben a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum intézményi bázisán próbálnak majd szerveződni.

Egy kevésbé ismert, nem minden tanulság nélküli példa azt mutatja, hogy ahol a politikai változások kevésbé éleztek ki nemzeti alapú ellentéteket, ott békésebb, menedékes átmenetre is volt lehetőség, és a szakmai élet megőrizhette folytonosságát. Ilyen helyzet alakult ki az egyik legrégebbi erdélyi múzeumban, Déván, ahol a korábban is döntően román többségű Hunyad megyében a helyi román politikai vezetés értékelte az ottmaradt magyar szakember tevékenységét és nyitottságát, és biztosította a szakmai munka folyamatosságát.

2.

A dévai múzeumot a Hunyadmegyei Történelmi és Régészeti Társulat alapította, 1880-ban. Múzeumi gyűjteményeik fejlődése felemás volt, de a jelentős feldolgozó munkának és társulati életnek köszönhetően 1882–1914 között 22 évkönyvet jelentethettek meg. A korábbi szórványos természettudományos publikáció³ az első világháború előtt élénkül meg, főleg az ekkor még dévai tanár, későbbi jeles paleontológus, címzetes múzeumi igazgató GAÁL István közöl és szemlézik rendszeresen a dévai múzeumi periodikában. Ő veti fel választmányi tagként 1912-ben, utolsó dévai évében, hogy a társulat neve is tükrözze az alapszabályok előírta természettudományos kutatást, mert az utóbbi években épp ez volt az eredményesebb. Ugyanekkor, az 1912–13-as társulati gyűléseken kerül előtérbe MALLÁSZ József személye.

MALLÁSZ József 1875-ben született, Szászvároson,⁴ szakmai indulását barátjáról és

munkatársáról, a mohakutató PÉTERFI Mártonról írott nekrológiájából ismerhetjük meg.⁵ A dévai múzeumi igazgató TÉGLÁS Gábor ajánlja be Budapestre KLEMENT Róberthez és CSIKI Ernőhöz, és *Az Erdélyi Múzeum-Egylet Orvos- és Természettudományi Szakosztályának Értesítőjében* közöl először, 1898-ban. 1896-ban PÉTERFivel és a jeles szász botanikus Joseph BARTH-tal gyűjtenek a Páring-hegységben. 1896–1903-ban MALLÁSZ Nagyszabedényben, Egerben, Budapesten dolgozik, ekkor hazatér Dévára, és újra PÉTERFivel kutatnak együtt. 1904-ben közös BUGÁT-díjban részesülnek.

MALLÁSZ most, 1912–13-ban dévai állami pénzügyi számvizsgáló, de folytatja tudományos munkáját. A tompai–Piski-telepi pályaudvarról miocén rovar-, hal- és növénykövületeket jelent be, barlangkutatásairól tart beszámolót. 1913-ban múzeumi igazgatónak választják, és a társulat névváltoztatását is elfogadják: a név Hunyadmegyei Történelmi, Régészeti és Természettudományi Társulatra változik.

1913-as természettudományos híreik: Rövid időre választmányi tag lesz az akkor hátszegi orvos KÖNTZEI Gerő, aki később a Székely Nemzeti Múzeum kutatóútjainak rovar-tanos szervezője. 1914-re barlangkutatást terveznek KADIČ Ottokárral. MALLÁSZ kifogásolja a dévai várhegy beültetését, illetve irtását, féltve az ottani európai híru flórát. Az aradi kultúrpalota felavatásán memorandumot ad át SZALAY Imrének, a múzeumok és könyvtárak országos főfelügyelő-helyettesének: ebben államsegélyt kér többek között barlangi ősembermaradványok, havasi flóra- és fauna, valamint barlangi recens fauna kutatására, madár-vonulások adatgyűjtésére, madár-, hüllő- és emlős-adatgyűjtés megkezdésére. Felajánlják, hogy a típuspéldányok a Magyar Nemzeti Múzeum állattári osztályába kerülnek. Csiga-, rák-, őshüllő-, ősemlemaradványok esetében a Földtani Intézet és a kolozsvári egyetem figyelmét hívnák fel mindig, folytatnák a tompai rovarkövületek kutatását, összegyűjtenék az erdélyi érchegység és főleg a nagyági és aranyi hegyek terméseleseit, ásványait, a megye kőzeteit.⁶

3.

Az alapszabályok 1913-as módosítását a háború előtt nem marad idejük jóváhagyatni. 1921-ben, egy újabb módosításra már a román hatóságok fognak rábólintani. A társulati vagyon a megye tulajdonába megy át, de nem elidegeníthető, MALLÁSZt pedig a megyefőnök prefektus már 1920. november 22-én kinevezi igazgatónak.⁷ A román tudományosságnak kulcsfontosságú az intézmény, elsősorban régészeti szempontból, a megye területén található dák és római emlékek okán, és távlati fejlesztésükre történik megegyezés.⁸ Átmenetileg a Iași-i egyetemről segítik ki, majd számottevő állami segílyt kap, bár ez 1928-ra már jelentéktelenre csökken, és elsősorban kolozsvári szakemberek, köztük az Erdélyben maradt magyarok is, jelentős feltárásokba kezdenek.⁹ MALLÁSZ olyan, magyar fülnek is jól ismert politikusok támogatását nyeri meg, mint Octavian GOGA vagy a MALLÁSZt később is segítő Petru GROZA. Utóbbi 1922 végén a Társulatnak is elnöke, és az átmenet békés, a legitimitásra érzékeny voltát bizonyítja, hogy 1923 tavaszán viszont a világháború előtti titkárral, TARJÁN Kristóffal hív össze az igazgató, kétnyelvű meghívóval társulati közgyűlést az Alapszabályok jóváhagyására. A jogi rendezéssel párhuzamosan MALLÁSZ újakezdi természettudományos munkáját, helyreállítja-kiépití régi-új szakmai kapcsolatait, így 1924. márciusban Grigore ANTIPÁval, a román Természettudományi Múzeum igazgatójával is kapcsolatba lép.¹⁰

MALLÁSZ József, jó politikai érzékkel, megtalálja a mindkét részről elfogadható kompromisszumokat. Hosszú távon valószínűleg a társulati periodika 1925-ös újraindítása a legjelentősebb. Addig is, amíg a társulat újakezdené működését, írja előszavában az igazgató, a folytonosság fenntartásáért ideiglenesen *Publicații* (Közlemények) cím alatt, román, francia, német, kivételesen magyar nyelven is közölnek Hunyad megyei témában. A régi számozását is továbbvivő periodika 1928-ig jelenik meg, a magyar szakmai körök is figyelemmel követik. Ma ennek köszönhetően tekinthetjük át MALLÁSZ húszas évekbeli természettudományos

szakmai tevékenységét, de azt az igazgatói politikát is, amelyet a magyar–román szakmai kapcsolattartás jegyében folytatott.

Az első számban¹¹ igazgató-elődjét, az 1924-ben elhunyt néprajzos MAILAND Oszkárt méltatja románul. Ezt ROSKA Márton beszámolója követi: MALLÁSZ felkérésére kutatott 1923–25-ben a csoklovinai és az oháaponori Bordu-Mare- stb. barlangokban, ahol felső paleolitikumi emberi leleteket talált. A Történelmi Emlékek Bizottságának Erdélyi Osztálya támogatta ebben (ROSKA tagja volt) és – a múzeum kérésére – Hunyad megye (!). MALLÁSZ valóban megtalálta a hangot a helyi hatalommal szemben. Méltányolta is a viszonyulást: a következő dolgozat a saját, dák témájú tanulmánya. Ezt viszont a prágai Ivan KLÁSTERSKY két új növényfaj közlése követi latin nyelven, a Retyezátból, az *Acta Botanica Bohemica* 1924 nyomán – a cikket a szerző küldte meg. Végül MALLÁSZ megteszi 1924. évi jelentését, melyből több figyelemreméltó derül ki:

A múzeumbeli természettudományos (állattani) gyűjtemények az igazgatóé, és csak ideiglenes letét, így, amíg hivatalosan meg nem vásárolja a múzeum, összeférhetetlenség okán nem tudja gyarapítani. Ezzel szemben a szászvárosi MELITSKA János madárgyűjteményével gyarapodtak, amelynek okán MALLÁSZ bedolgozta magát a madártömésbe, így most működő (preparátor)műhelyük van. Alapozni kezdte a botanikai gyűjteményt. Újabb tompai kövületlelőhelyet talált az 1910–12-esen kívül: a rovarmaradványok jelenleg a kolozsvári egyetem Földtani és Őslénytani Intézetében vannak meghatározás alatt, neves romániai és külföldi tudósok kezében, felerészben fognak visszakérülni. A növény- és halmaradványokat a Iași-i egyetem Földtani és Őslénytani Intézetébe küldték, I. SIMIONESCU, aki a megyei támogatás rendezéséig is segítette MALLÁSZt, az egészet vissza fogja szolgáltatni. GAÁL István geológus professzorral a megye szarmata rétegeit stb. kutatták, faunát gyűjtve, mindez ma a múzeumi laboratóriumban található, feldolgozás alatt. Holgya mellett mamutfog került elő, Pujban szaurida-maradvány, Oháaponorban

kréta kori rákkövéletek. A kolozsvári egyetem Barlangászati Intézetével rovartani kutatóutakon gyűjtött Hunyad és Alsófehér megyei barlangokban (R. JEANNEL, P. A. CHAPPUIS, V. PUŞCARIU, a franciaországi Cl. BOUCHARDAUX társaságában), 3 fajnak lett névadója, egyet tiszteletére neveztek el. Megkezdte egy ásványtani gyűjtemény kialakítását is.

Az 1926. évi közleményekben¹² barátjáról, PÉTERFI Mártonról (Borosjenő, 1875 – Kolozsvár, 1922) emlékezik meg.¹³ A másik PÉTERFI-nekrológót annak utolsó főnöke, Alexandru BORZA írja, francia nyelven, már a kolozsvári Botanikus Kert igazgatójaként. PÉTERFI Márton egy közöletlen 1906-os dolgozata következik, magyarul: *Adatok Déva flórájához*, és Iosif LEPSZI¹⁴ 1926-os két román dolgozata német kivonattal, egyikben 55 faj Solymos-tói (Szászváros) protozoát közöl, a másikban két új infuzóriát Szászváros mellől. Az utolsó közlemény ugyancsak természettudományos témájú: Gavril TODICA algyógyi meteorológiai és klimatológiai feljegyzései 1906–1926-ból.

Az 1928-ban megjelenő, összevont 1927–28-as *Közlemények*,¹⁵ hasonlóan az előző évhez, nekrológokkal indul. Előbb politikai személyiségekről, I. Ferdinánd román királyról és I. C. BRĂTIANU miniszterelnökről emlékezik meg, MALLÁSZ (Ferdinánd látogatására egy másik írásban is visszatér), majd Mircea ELIADE Vasile PĂRVAN-nekrológia következik, és egy ROSKA Márton-régészeti jelentés után a nagyszombati BRUCKENTHAL Múzeum igazgatójává, Michael CSAKIÉ, Rudolf SPEK tollából. LEPSZI tudománytörténeti cikkel szerepel, Dimitrie CANTEMIR moldvai fejedelmet méltatja, földrajztudósi érdemeiért. GAÁL István német nyelvű cikkben 1918-as, 1923–25-ös kutatásairól számol be, *Az első erdélyi középleisztocén emberi leletek* cím alatt. PONGRÁCZ Sándor, a Magyar Természettudományi Múzeum későbbi főigazgatója németül közöl a tompai anyagból erdélyi fosszilis rovarokat. Ezután MALLÁSZ József három szakközleménye következik (*Előzetes jelentés az újabb barlangi Coleopterákról*, német határozókulcsok román bevezetővel; *A Procerus gigasról*,

románul és németül is; valamint egy német nyelvű vitacikk, az *Előzetes megjegyzések K. PETRI közleményéhez*). A kötetet újabb adatgazdag évi jelentés zárja, az 1927. évi tevékenységé:

Soha ilyen rossz pénzügyi helyzetben nem voltak – írja az igazgató. Két rovarszekrényt csináltatott, mert Lepidoptera és Hymenoptera gyűjteményük alapozódott, eljutottak az Orthopterákig. Három hetes retvezési gyűjtőutat tett WINKLER Viktorral, a laboránsával, és DIÓSZEGHY Lászlóval, akit a következő években a Székely Nemzeti Múzeum legjelentősebb biológus külső munkatársaként látunk viszont. Felfedeztek több barlangot, egy jégbarlangot is, faunáját kutatták. Részt vett Budapesten a X. nemzetközi zoológiai kongresszuson – rajtuk kívül Romániát csak a Nevelési Minisztérium, az Akadémia, a Bukaresti és Iaşi-i Tudományegyetem, valamint a szebeni Erdélyi Természettudományi Egyesület képviselték. MALLÁSZ is előadott, *A Chrysocarabus alfaj revíziójáról* témában. Ugyanezen alkalommal Ion BORCEA bukaresti professzorral a budapesti múzeumokat és kulturális intézményeket tanulmányozták.

4.

A közleményeknek nem jelenik meg több száma. A történet végének feltárása elsősorban dévai irattári kutatást igényel. Addig is, mindenekelőtt Veronica PICIORUŞ adatai nyújtanak pár későbbi információt.¹⁶ 1928. jún. 18–21-én MALLÁSZ kíséri Alexandru BORZÁék kolozsvári egyetemi csoportját tudományos kirándulásukon a Maros-völgyben. 1929-ben is három napot ott kirándul 28 egyetemi tanár, köztük Sextil PUŞCARIU, ezúttal történeti emlékek megtekintése végett. 1929 végén MALLÁSZ még tagja a szászok Erdélyi Természettudományi Egyesületének. 1932. márciusban iratcsomóból idézik, hogy mikor lett igazgató, de ebben az évben már csak I. Z. BARBURÓL tudjuk, hogy tompai őslénytani anyagot mutat be. Másrészt a múzeum 1929. végi megyei tanácsi döntéssel 1932-ben a dévai Szegényház épületébe kerül, az erdélyi románok kulturális egyesülete, az Astra mellé. 1938-ban végre a Magna Curia

lesz a székhelye, de ekkor már négy éve a régész Octavian FLOCA az igazgató, a román múzeumtörténet egyik legjelentősebb múzeumi-gazgatója. Ő 1937-ben indít új kiadványt, a máig megjelenő *Sargeția* évkönyveket,¹⁷ az elsőkben ott találjuk az ismerős Iosif LEPSI két cikkét, *A Maros hőmérsékletéről*, ill. *A Maros jegéről, szuszpenzióiról és habjáról* (német kivonattal, 1921–31 közötti kutatások nyomán), de az előző már hallgat az előzményekről. 1939-ben pedig az Alapszabályokat bevallottan azért cserélik ki, hogy eltüntessék „az Osztrák–Magyar Monarchia korabeli társulatok stb.” nemkívánatos emlékeit.

Mindazonáltal, ha a hagyományt nem vállalják is, MALLÁSZ húszas évekbeli munkásságának köszönhetően marad a Dévai Múzeum (ma a Dák és Római Civilizáció Múzeuma) egyebek mellett természettudományos központ. Floca már 1936-ban Sextil PUȘCARIU kolozsvári professzort kénytelen megkérni, segítsen egy Hunyad megyei kalauz összeállításában, mint a helyi fauna és flóra jó ismerője, 1969-ben azonban, köszönhetően a MALLÁSZ és PÉTERFI feltárta anyagnak és lelőhelyeknek a kolozsvári egyetem szakemberei újra Déván közölnek a tompai tortonai (szarmata) flóráról, a dévai flóra ritkaságairól stb. 1977-ig a *Sargeția* rendszeresen hoz le természettudományos közleményeket, egy időben külön sorozatként is. 1987-ben a *Sargeția* XX újabb fejezetnyi közlés mellett előbbiek jegyzékét is közzéteszi,¹⁸ és a XXX., 2001–2002-es kötetben más természettudományos publikáció mellett, úgy tűnik, egy újabb nyitás jeleként, a nagyszombati természettudományos muzeológiai múlt is bemutatásra kerül.¹⁹

Jegyzet

- Dudich Endre, **A magyar állatvilág kutatásának megszervezése**, *Állattani Közlemények*, XXV/1–2, 1928, 1–15.
- Verhandlungen und Mitteilungen des Siebenbürgischen Vereins für Naturwissenschaften zu Hermannstadt, 1851–161.
- BUDA Árpád madarakról (1882, 1884), HANKÓ Vilmos ásványvizekről (1884, 1886), Téglás Gábor barlangászati anyagot (1888), geológiai (1902), PÉTERFI Márton és MALLÁSZ József geológiai (1904, 1907)
- Vö. **Révai Nagy Lexikon**, XIII, Bp., 1915.

- MALLÁSZ József, **Reamintiri asupra bryologului Martin PÉTERFI**, *Publicațiile Muzeului Județului Hunedoara* [a továbbiakban PMJH], Anul II. (XXIV), No. 1–2, 1926, Deva, 1926, 3–24.
- A Hunyadmegyei Régészeti és Történelmi Társulat huszonkettedik Évkönyve*, 1912–1913, Déva, 1914, 87–96.
- 1919 novemberében a szebeni román Kormánytanács, majd 1920-ban a Belügyminisztérium kolozsvári főitkarsága rendelkezik velük, az új alapszabályokat 1920. december 31-én terjesztik be, román nyelven, a prefektus még aznap jóváhagyja, 1921-ben pedig a Belügyminisztérium kolozsvári főitkarsága is. 1886-os törvények alapján a megyei tanács felügyeli őket egy múzeumi bizottsággal, ez 1921-ben alakul meg, és harmadát nevezheti ki a Társulat. Érdekes elem, hogy az igazgató meghallgatása nélkül a Társulat sem dönthet múzeumi kérdésekben. (**Statutele pentru organizarea și conducerea Muzeului Județean Hunedoara**, PMJH, Anul I (XXIII), No. 1–2, 1924, Deva, 1925, 65–84)
- Egyelőre a volt Hunyadvármegyei női egyleti árvaházba kerülnek a gyűjtemények, de mint korábban a magyar, most a román hatalomtól is ígéretet kapnak a Magna Curia épületének átengedésére. Részlegvezetőket 1928-ban, illetve 1934-ben szándékoznak kinevezni, egy segédőrt 1922-ben, a laboránst, egy szolgát, a dévai vár őret, az Ulpia Traiana-i őrt már 1921-ben, MALLÁSZ ideiglenes múzeumi szállását (3 helyiség) néprajzi és természettudományos célra kell átadni, ezért az igazgató bérleti díjat kap érte. (U.o.)
- A régészeti kutatásokat ROSKA Márton kezdi újra, 1923-ban, majd Constantin DAICOVICIU vezet ásátásokat, de ő is FERENCZI Sándor segítségével dolgozik. Megtekinteni a munkát kijön maga Vasile PÁRVAN is, a vezető román régész. 1924. évi támogatásuk csak a Belügyminisztériumtól 300 000 lej felelti, további céltámogatást csak az egy Aristide BLANKTól is 100 000 lejt kapnak ásátásokra, stb. (**Darea de seamă asupra Activității Muzeului județean pe anul 1924**, PMJH, Anul I (XXIII), No. 1–2, 1924, Deva, 1925, 33–64) Egybevétésként, a jóval nagyobb sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum 1924-es tervezett költségvetése 77 000 lej volt (BOÉR Hunor, **Adatok a Székely Nemzeti Múzeum két világháború közti tevékenységéhez**, 220, *Acta (Siculica)* 2001/1, T3 Kiadó, Sepsiszentgyörgy, 2002).
- Vö. A múzeum 1924. évi, idézett jelentése, ill. PICIORUȘ, Veronica, **Contribuții la cunoașterea activității muzeului din Deva în perioada interbelică**, *Sargeția*, XIV, Deva, 1979, 527–540.
- PMJH, Anul I (XXIII), No. 1–2, 1924, Deva, 1925.
- PMJH, Anul II (XXIV), No. 1–2, 1926, Deva, 1926.
- A MALLÁSZ Józseffel egyidős PÉTERFI Márton Borosjenőn született. HAZSLINSZKY Frigyes támogatta indulásában, ő is az EME OT Értesítőjében közölt először, 1896-ban. 1904-ben BUGÁT-díjas, 1906-ban Kolozsvárra kerül, előbb Monostorra tanítani, majd hamarosan RICHTER Aladár mellé, a Növényzeti Intézetbe. 1909-ben agyverzést kap, de látszólag helyrejön. 1914-ben GYÖRFFY István lesz az intézet vezetője, hárman dolgozok ott, 1919-től Alexandru BORZA a főnöke, megmarad mellette, bár hazafiatlansággal vádolják magyar részről. MALLÁSZ 1921-ben munkatársnak hívja maga mellé, de 1922-ben, két hónap múlva PÉTERFI meghal. BORZA NYÁRÁDY ERAZMUS Gyulával dolgozik tovább.
- A hidrobiológus Iosif LEPSI ekkor harmincéves, a berlini egyetemen doktorált természettudományokból és földrajzból, a Besszarábiai-Kisinyovi Tartományi Múzeum igazgatója. 1930-ban Roscoffban (F), a tengerbiológiai intézetben fog dolgozni, majd Romániát képviseli a Duna tudományos kutatása bizottságban.
- PMJH, Anul III–IV (XXV–XXVI) 1927–1928, Deva, 1928.
- PICIORUȘ, Veronica, i. m.
- Sargeția*. *Acta Musei Regionalis Devensis*. *Buletinul Muzeului Județului Hunedoara*, Deva.
- BURNAZ, Silvia, **Bibliografie Științele naturii**, *Sargeția*, XX, 599–605.
- POPESCU, Coernel, **Un secol și jumătate de preparare, conservare și restaurare la Muzeul de Istorie Naturală din Sibiu**, *Sargeția*, XX, 923–929.

(A családnevek majuszkulás kiemelését kötet szerkesztési szempontok indokolták. Szerk. megj.)

Activitatea de naturalist a lui Iosif MALLÁSZ și muzeul de la Deva

(Rezumat)

Iosif MALLÁSZ, naturalist născut la Orăștie, în 1875, a fost ales director al Muzeului Societății de Istorie și Arheologie din Comitatul Hunedoara în 1913. În acest an, reflectând accentuarea activității de științele naturii din ultima perioadă, societatea își schimbă denumirea în Societatea de Istorie, Arheologie și Științele Naturii. După 1918 muzeul este trecut în proprietatea județului Hunedoara, dar directorul este lăsat să-și continue activitatea. Reînnoiește, respectiv stabilește relații deosebit de bune între alții cu naturaliști renumiți români, maghiari, germani din țară și din Ungaria etc. *Publicațiile Muzeului Județean Hunedoara* din anii 1925–28, continuare a *Anuarelor Societății* din 1882–1914, vor prezenta o activitate științifică fructuoasă, între altele din domeniul botanicii, zoologiei, paleontologiei, speologiei. Deși figura lui MALLÁSZ este lăsată uitării după 1934, munca sa va asigura temelii solide la Deva pentru o reluare a activității muzeale de științele naturii începând din 1969.

József MALLÁSZ and the Museum of Déva (Deva, Romania)

(Abstract)

József Mallász, the outstanding natural scientist was born in 1875, in Szászváros (Orăștie, Romania). He was named as director of the museum from Déva in 1913. During this period the activity of natural science of the museum became extremely important. After 1918 the museum became the property of Hunedoara county, but the director could continue his work. He renews his old relationships with famous Romanian, German scientists and with specialists from Romania and Hungary. The *Publications of the Museum from County Hunedoara* (1925–28) is the continuation of the previous *Annuals* from 1882–1914, and it presents a rich scientific activity from the field of botanic, zoology, paleontology. Even if Mallász's figure was forgotten after 1934 his work created the basis for the resumption of the scientific activity of the museum from Deva starting with 1969.

